

Seküler, Dindar ve Akışkan Dindar Kimliğin Kendini Gündelik Yaşam Pratikleri Üzerinden Üretimi: Kızılılık Şerbeti Örneği

Betül Karakoyunlu | <https://orcid.org/0000-0003-2772-3500>
sosyologkarakoyunlu@gmail.com

Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye

Öz

Türk modernleşmesi ile başlayan süreçte ortaya çıkan laik-seküler ve dindar kimliklerin bugün dahi toplumsal ve siyasal alanda gerilimin kaynağı olduğu bir gerçektir. Toplum halen kendini yoğunlukla iki kimlik üzerinden tanımlamakta ve kutuplarını belirlemektedir. Ancak kimliklerin her zaman iki keskin kutupta olduğunu ve değişime uğramadığını söyleyemeyiz. Laik-seküler ve dindarlar açısından düşünüldüğünde, artık ılıman bölgeye tekabül eden, ortada kimlikler olduğunu söylememiz gerekir. Diğer yandan söz konusu kimliklerin mekânları, yaşam tarzı, eğlence ve müzik anlayışı, sofrâ anlayışı, giyim tarzı ya da toplumsal olaylara bakışı farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma genellikle dini- seküler temsillerle görünür olmaktadır. Bu bağlamda gündelik hayatın işleyişi ve ritmine bakmak, dindarlığın ve sekülerliğin kendini nasıl ürettiği yanında gerilimin kaynağını anlayabilmemiz adına işlevsel bir araçtır. Show TV'de 2022 yılında yayınlanmaya başlayan Kızılılık Şerbeti isimli dizi, dindar bir ailenin oğlu ile laik-seküler bir ailenin kızının evliliğini, söz konusu gündelik yaşam pratikleri ve gerilim üzerinden ele almaktadır. Aynı zamanda dizide akışkan dindar olarak tanımlanabilecek kimlik temsillerine yer verilmiştir. Bu çalışmada söz konusu temsillerin tespit edilebilmesi için Van Dijk'in eleştirel söylem analizi kullanılarak dizi filmin çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Çözümleme sonucunda seküler ve dindar yaşam tarzlarının, gündelik konuşma dilini içeren selâmlaşma ya da iyi dilek söylemlerinde, evcil hayvanlara karşı yaklaşımda, cinsiyet temelli doktor tercihlerinde, kadına şiddete karşı eylem ve söylemlerde, bilimle kutsalın kıyasında ve mekân tercihlerinde farklılaştığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Sosyoloji, Laik, Seküler, Dindar, Kimlik, Kızılılık Şerbeti

Öne Çıkanlar

- Türk modernleşmesi ile ortaya çıkan seküler ve dindar kimliklere ek olarak bugün dindarlığın sekülerlikle çelişmeyeceğini vurgulayan, tüketim toplumuna entegre olmuş ve modernite ile uzlaşmış yeni bir dindarlık anlayışı vardır ve çözümlemesi yapılan dizi filmde bu kimlik idealize edilmektedir.
- Türk modernleşmesinin üretimi olan seküler ve dindar yaşam tarzlarının yaşam biçimi bakımından birbirinden ayrılan yanları vardır.
- Kızılılık Şerbeti isimli dizide söz konusu yaşam tarzları selâmlaşma, doktor seçimi, hayvan sevgisi, kadına karşı şiddet, mekânın tasarımı ve bilime karşı kutsal temaları altında işlenmiştir.
- Her iki yaşam biçimine ek olarak postmodern forma ait sayılabilecek akışkan dindar kimlikler hem seküler hem de dindar yaşam tarzlarına ait görünmektedir.
- Çözümlemesi yapılan dizide akışkan dindar kimliklerin yaşam tarzlarının ideal dindarlık olduğu mesajı verilmektedir.

Atıf Bilgisi

Karakoyunlu, Betül. “Seküler, Dindar ve Akışkan Dindar Kimliğin Kendini Günde-lik Yaşam Pratikleri Üzerinden Üretimi: Kızılıcak Şerbeti Örneği”. *Eskiyeni* 50 (Eylül 2023), 747-768.

<https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1228068>

Geliş Tarihi	1 Ocak 2023
Kabul Tarihi	11 Ağustos 2023
Yayın Tarihi	30 Eylül 2023
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: İki İç Hakem (Editörler – Yayın Kurulu Üyeleri) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Etik	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	eskiyenedergi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

The Production of Secular, Religious and Fluid Religious Identity Through Daily Life Practices: Example of Kızılıcık Şerbeti (Cranberry Sorbet) Serial

Betül Karakoyunlu | <https://orcid.org/0000-0003-2772-3500>
sosyologkarakoyunlu@gmail.com

General Directorate of Credit and Dormitories, Ankara, Türkiye

Abstract

Society [still](#) defines itself mostly through two identities and determines its poles. However, identities are open to change and not always on two sharp poles. This differentiation is usually visible in religious-secular representations. In this context, we can understand how religiosity and secularism produce themselves and the causes of tension by looking at the functioning and rhythm of daily life. The TV series Kızılıcık Şerbeti ([Cranberry Sorbet](#)), which started broadcasting on Show TV in 2022, is about the marriage of the son of a religious family and the daughter of a secular family. It touches on daily life practices and tension points. At the same time, identity representations that can be defined as fluid religious are featured in the series. In this study, Van Dijk's critical discourse analysis was used and the TV series was analyzed in order to identify the representations in question. As a result of the analysis, it has been determined that secular and religious lifestyles differed in greetings and wishing [discourses](#), pets, gender-based doctor preferences, [actions and discourses](#) against [violence against](#) women, the comparison of science and the sacred, and place preferences.

Keywords

Sociology, Secular, Religious, Identity, Kızılıcık Şerbeti

Highlights

- In addition to secular and religious identities, there is a new understanding of religiosity that emphasizes that religiosity does not conflict with secularism, integrated into the consumer society and reconciled with the western understanding, and this identity has been idealized in the analyzed TV series.
- Secular and religious identities differ from each other in terms of lifestyles.
- In the TV series called [Kızılıcık Şerbeti \(Cranberry Sorbet\)](#), lifestyles are [portrayed](#) under the themes of greeting, choosing a doctor, love of animals, violence against women, the design of the place and the sacred [versus](#) science.
- In addition to both lifestyles, fluid religious identities that can be considered as belonging to the postmodern form seem to belong to both secular and religious lifestyles.
- In the analyzed series, the message is given that the lifestyles of fluid religious identities are ideal religiosity.

Citation

Karakoyunlu, Betül. "The Production of Secular, Religious and Fluid Religious Identity Through Daily Life Practices: Example of Kızılıcık Şerbeti (Cranberry Sorbet) Serial". *Eskiyeni* 50 (September 2023), 747-768. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1228068>

Date of submission	01 January 2023
Date of acceptance	11 August 2023
Date of publication	30 September 2023
Reviewers	Single anonymized - Two Internal (Editorial board members) Double anonymized - Two External
Review reports	Double-blind
Plagiarism checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Complaints	eskiyenidergi@gmail.com
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 . https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/

Giriş

Ayrışma, bloklaşma, farklılaşma ya da kutuplaşma toplumsal ve siyasal alanda son dönemlerde en sık duyduğumuz kavramlar arasında. Birden fazla grubun birbirinden farklı düşünmesi, eylemesi, ayrışması ya da çatışması olarak ifade edebileceğimiz bu tanımlar, ekonomik temelli olabileceği gibi etnik, milli ya da kültürel temelli de olabilir. Türkiye özelinde düşünüldüğünde dini ve seküler düşünce ve pratiklerinin genelde gerilimin iki damarı olduğu kabul edilir. Bu damar, sosyal ve siyasal alandaki mutabakat zeminini zayıflatan bir damardır.

Seküler- dinî temelli ayırım, ulus devletin kimliğini belirleyen Cumhuriyetçi laik kesime karşın onun kamusal alanın dışına ittiği dindar, muhafazakâr ve İslamcı gruba dayanmaktadır. Bu ayırım Tek Parti Döneminden Demokrat Parti iktidarına değin Cumhuriyet tarihi boyunca çeşitli biçimlerde varoluşunu ve gerilimini sürdürmüştür. Özellikle 1980’li yıllarda dünyada ve Türkiye’de yaşanan değişimler, söz konusu ayrışmanın başka bir boyuta taşınmasına neden olmuştur. Berlin Duvarının yıkılması ve Sovyetler Birliğinin dağılması ile çift kutuplu dünya düzeni sona ermiş, neoliberal politikalarla birlikte yükselen küreselleşme ile yeni bir devlet, toplum ve birey anlayışı ortaya çıkmıştır. Söz konusu süreç bireylerin kimlik taleplerini artırmıştır; ancak bu talepler siyasal ya da ekonomik temelli olmaktan ziyade etnik, dinsel, cinsel ve kültürel temellere dayanır olmuştur.

Dünyada bu gelişmeler yaşanırken Türkiye, 1980 darbesinin izlerini taşıyordu. Askeri darbe, sosyo-ekonomik temele dayanan sağ ve sol eksenindeki ideolojileri zayıflatmak için reyini milliyetçi anlayışa dayalı muhafazakâr kimlikten yana kullanmıştır. Darbe sonrasında Özal’ın siyasi hayata dâhil edilişi bu isteğin tezahürü olarak nitelenebilir. Özal döneminde özelleşme politikaları, neoliberal siyaset ve liberal ekonominin etkisi ile kimlik anlamında canlanma dönemine girilmiş ve Kürt hareketinin yanı sıra muhafazakâr-dindar, İslâmî ve laik kimliklerin kendini daha rahat ifade edeceği bir ortam oluşmuştur. Nitekim 1990’lı yıllara gelindiğinde toplumsal ve siyasal alanı etnik kimlikler, İslâmîlik, laiklik ve milliyetçiliğe dayalı söylemler belirler hale gelmiştir (Karakas, 2013, 23-25).

2000’li yıllardan sonra Ak Parti’nin siyaset sahnesinde etkin olması ile İslami kimlik, 28 Şubat mağduriyetinden de meşruiyet olarak daha belirgin hale gelmiştir. Ne var ki bu dönemde yükselen İslami temelli kimlik talepleri, laik-Cumhuriyetçi gruplar tarafından Cumhuriyetin değerlerine tehdit olarak algılanmıştır. Bu durum söz konusu kesimin tepkisel biçimde kendini daha fazla Cumhuriyetçi ve/veya laik olarak ifade etmesine neden olmuştur. Böylece 1990’lı yılların sağ-sol ideolojilere karşın söz konusu gruplar arasında bir ayrışmayı daha belirgin gözlemlene imkânımız doğmuştur. 2000’li yıllardan sonra ise dindar kimlik bağlamında değerlendirilmesi gereken, tüketim toplumuna entegre olmuş, modernite ile arasını görece düzeltmiş, Göle’nin ifadesi ile aşınan seküler ve dinsel sınırların sonucunda yeni bir ara formun ortaya çıkışına tanıklık ediyoruz (2012).

Çalışma boyunca bu kimliği “akışkan dindarlık” olarak ifade edeceğiz. Bauman (2005), post modern dönemde kimlik sorununun modern dönemden farklarını, kutsal bir hac yolcusu ile turist veya gezginler arasındaki farkla açıklamaktadır. Modernleşme sürecinde kimliğini arayan kişi uçsuz bucaksız bir çölde kum fırtınalarının arasında nihai hedefe/kutsal tapınağa varmaya çalışan bir hac yolcusuna benzemektedir. Modern insan ne kadar karmaşık yollardan geçerse geçsin kendine sunulan değerleri içselleştirmekte

ve bir kimlik bütünlüğüne erişmeyi dilemektedir. Bu nedenle modern dönemde kimlikler uzun zamanda, büyük çabalarla edinilmekte ve değişimi oldukça güç olmaktadır. Oysa postmodern dönemde kimlik bir süreliğine refakat edildikten sonra terkedilmekle beraber, ulaşılması gereken nihai bir hedef değildir. Diğer yandan sabit ve değişmez kimliklerden de söz edilemez. Bu bağlamda akışkan dindarlık, Bauman'dan müphem, postmodern dönemde dindar kimliklerin modernizmin sabitelerine karşın muğlaklığına, değişkenliğine, dağınıklığına ve sürekli yer değiştiren akışkanlığına atıfta bulunmaktadır.

Türkiye özelinde düşünüldüğünde sekülerliğin, dindarlığın ve akışkanlığın niyetlere ve gündelik eylem kalıplarına derinden etki ettiği gözlemlenebilir. Bu nedenle çalışmada, söz konusu kimlik etkileşimlerini ve ayrışmaları ortaya koymayı amaçlayan, Kızılıç Şerbeti isimli dizide işlenen seküler ve dindar kimlik kodlarının eleştirel söylem analizi gerçekleştirilmiştir. Ana akım medyada yer alan ve oldukça yüksek izlenme oranlarına sahip olan diziyeye ait 20 bölümün, makro ve mikro boyutta diyalektik bir okuması gerçekleştirilerek, belirli bir olay örgüsü içinde öznenin, neyi hangi amaçla söylediğine odaklanılmış ve söylemin dil dışı öğelerinde ideolojik, toplumsal, siyasi ve sosyokültürel olanın ortaya konması hedeflenmiştir. Makro boyutta senaristin ardalanına bakılırken, mikro boyutta, cümlelerin yapısına, tercih edilen sözcüklere, cümle öbeklerine, nedensellik ilişkilerine, taraflara ve referans ilişkilerine odaklanılmıştır. Böylece söylemin toplumsal özelliklerinin, odaklanılan kimlikler özelinde çıkarsamasını yapmak mümkün olmuştur.

1. Modernleşme ve Kimlik Arayışları

Osmanlı'da başlayan modernleşme hareketlerinden farklı olarak Cumhuriyetin laikliği yürürlüğe koyması ile dinin toplumsal, siyasi, ekonomik veya kültürel alandaki egemenliğini zayıflatarak, bireyin anlam dünyasına indirgemeyi amaçlayan anayasal bir süreç başlamış oldu. Böylece laiklik, Türkiye'de özel ve kamusal alanların birbirinden ayrılmasını gündeme getirmiş ve dini kamusal alandan çekmeyi teklif etmiştir. Ancak Türkiye'nin İslami mirasa sahip laik ve demokratik bir devlet olması, laikliğin geniş bir kesim tarafından içselleştirilmesi önündeki en önemli engel olmuştur. Macit, bu ayrımı "laikliği benimsemişler-laikliği benimseyememişler" ikiliği ile ifade etmektedir (2010, 20). Bu bağlamda laiklik din ile devlet işlerinin birbirinden ayıran bir ilke olmaktan ziyade bugün dahi toplumsal ve siyasi alandaki çatışmanın temelini oluşturan unsurlardan biri olmaya devam etmektedir.

Birden fazla nedeni olmakla beraber Türkiye'de din ile modernleşmenin ilişkisi ekseriyetle gerilimli bir ilişki olmuştur. Modernleştirici elitler İslâm'ı geri kalmışlığın sebebi olarak görmüş ve çağdaşlaşmanın başarıya ulaşması için dinin ekonomik, siyasi ya da kültürel olduğu fark etmeksizin dışarıda tutulması gerektiğine dikkat çekmiştir. Bu nedenle laiklik Türk modernleşmesinin en temel meselelerinden biri haline gelmiştir. Örneğin Berkes'e göre çağdaşlaşma kavramının merkezinde laiklik vardır. Türkiye'de iki yüz yıldır gerçekleşen toplumsal değişimi "çağdaşlaşma" kavramı ile karşılayan Berkes, bu süreci "din ile devlet işlerinin ayrılması ve kutsal hale gelen geleneğin boyunduruğundan kurtulma" olarak ifade eder (2005, 17). Bu bağlamda modernleşmenin yeni bir hayat tasavvurunun, gelenekten kopuşu temsil etmesi gerilimin bir diğer kanadıdır. Diğer yandan İslâm ile gelenek birbirini besleyen iki kaynak olmuş, Batıcılar için ise İmparatorluktan ulus devlete aktarılmış bir problem olarak görülmüştür. Dahası geleneğin bizzat kendisi İmparatorluk bakiyesine atıf yapmaktadır.

Gelenek ve dinin modernleşme ile bu netameli ilişkisi siyaseti, dini ve toplumsal alanı belirlerken Türkiye’de kimi kimliklerin alçısı haline getirmiştir. Cumhuriyet projesi yeni bir devlet, toplum ve insan biçimi tasavvur ederken otantik dokudan güçlü dirençlere maruz kalmıştır. Çünkü Osmanlı bakiyesine sahip olan Cumhuriyetin dini, yönetim ve kamusal alanda nasıl düzenleyeceği sorusu söz konusu kimliklerin keskinleşmesi noktasında esas sorun olarak görülmüştür. Bu nedenle Göle, Tanzimat hareketleri ile başlayan ancak asıl ivmesini Cumhuriyet’in modernleşme projesi ile elde eden batılılaşma çabalarının toplumsal grupları İslâm-Batı, geleneksel-modern veya gerici-ilerici gibi dikotomiler üzerinden karşı karşıya getirdiğine dikkatimizi çeker. Bu bağlamda Türkiye’de cumhuriyetçi-laik ve muhafazakâr dindar ayrımının kendine özgü uzun bir geçmiş birikimi vardır (2004, 120-121). Türkiye’nin modernleşme tarihini en basit tanımı ile iki kültürel modelin mücadele alanı olarak tanımlamak mümkündür (Göle, 2004, 49). Esasen bu ikilik aynı zamanda halk ile elitler arasındaki ayrıma da işaret eder. Nitekim Türk modernleşmesinin aşağıdan bir hareket olmaması, bürokratik seçkinlerce yerine getirilmesi ve söz konusu seçkinlerin laikliği, yeni devletin teminatı olarak gören yaklaşımı nedeni ile laik kimlik elit kesime hasredilirken halk, dindar kimliği temsil etmiştir. Göle’ye göre Türk elitinin laikliğe istisnai bir değer atfetmesinin (2010, 83) sebebi budur.

Devlet ve siyaset düzeyindeki din ve laiklik karşıtlığına koşut, laik ve seküler yaşam tarzları arasındaki ilişki de gündelik yaşamda bir çatışma unsuru olarak kendine yer bulmuştur. Nitekim mevcut tablo daha baştan gündelik hayatın parçalara ayrılmasını ve yaşam alanının birbirini aleyhine daraltılmasını ifşa eder. Modernleştirici tahayyül, dini biçimlendirmeye çalışırken gündelik alanda yerini ve otoritesini göz önünde bulunduran oldukça geniş ölçekte düzenlemelere başvurmuştur (Subaşı, 2012). Böylece Türkiye’de dindar kimliklerin modernleşme projesi ile sorunlu, hatta çatışmalı bir ilişkisi ortaya çıkmıştır. Diğer yandan dinin Kemalist modernleşmenin arzu ettiği alana çekilebildiğini söylemek de mümkün değildir. Bu bağlamda ne Türk toplumunun modernleşme projesinin öngördüğü şekilde dini alımladığı ne de dinin toplumsal ve kamusal görünümünün yok edilebildiğini söyleyebiliriz.

Ancak bu durum çatışmanın boyutunu artırıcı bir işleve sahip olmuştur. Söz konusu çatışma geleneksel hayatı ve dindar yaşam biçimlerini korumak isteyen toplumsal gruplarla, laikliğin içselleştirilmesi ve benimsenmesi taraftarları arasında devam etmektedir. Dahası iki görüşün de her iki kesim için hayati olması, laikleşme sürecinin geriye çevrilme ihtimalinin daima canlı kalması kimlikler adına birer motivasyon kaynağıdır. Çünkü Laiklik, Cumhuriyetin bir ön koşulu ve Kemalizm’in teminatı olarak görülmüştür. Dindarların korkusu ise laiklik adı altında kutsal alanlarına yapılan müdahalelerin artması ve kamusal alanın laiklik çerçevesinde çizilerek örneğin iş yaşamı gibi alanlarda kısıtlama yaşanmasıdır. Bu bağlamda Macit’e göre geleneksel yaşam biçimini koruma isteği ile laikleşmenin geriye dönme ihtimalinden korkuya dayanan yaşam biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu hayat tarzlarına müdahale edilmesine yönelik endişelere dayanan ayrışmada ön yaşantılara dayanan ötekileştirmeler ortaya çıkmıştır. Böylece durum veya kavramları algılamalarına ve bunlara karşı tepki geliştirmelerine rehberlik eden ve sosyal bilişsel yapılar olarak ifade edilebilecek sosyal temsiller meydana gelmiştir (2010, 21-22). Dindar-laik karşıtlığındaki bu yaşam biçimleri ise seküler ve dini yaşam biçimleri olarak ortaya

çıkış ve gündelik yaşamda giyim kuşam, yeme içme, alışveriş, mobilya ya da selamlaşma gibi pek çok alana sirayet eden ritmik ritüellere yansımıştır.

Hayat tarzını, bireylerin kabul ettikleri varoluşsal anlam temelinde biçimlenen toplumsal ve tarihsel inşalar olarak ifade edebiliriz. Bu bağlamda “seküler yaşam biçimi” ve “dini yaşam biçimi” derken neyi kastettiğimizi de açıklayabiliriz. Seküler yaşam tarzına rehberlik eden değerler “bu dünyaya ait olma ve bu dünyayı yaşama” kodlarına sahiptir. Bireyin isteklerine, gündelik yaşam pratiklerine rehber eden değerler, yani sıradan günlük olgular kutsal bir özellik içermez ve herhangi bir aşkın değer, kişinin varoluşsal dünyasında önemli bir yer işgal etmez. Dini yaşam tarzında ise bireyin varoluşsal anlamı aşkın değerler sistemi içinde tanımlanmıştır. Günlük yaşam pratikleri, arzular veya eğilimler, dinin meşru saydığı değerler bağlamında biçimlendirilir. Hayat tarzları, belirli davranış örüntüleri ve değer sistemleri arasında sembolik sınırlar inşa etme biçimidir. Söz konusu sistem ve örüntüler aidiyet türünü sembolize ettiği gibi hayat tarzları arasındaki farklılıkların da yeniden üretimine katkıda bulunur (Ünal, 2013, 59-60). Bahsi geçen seküler ve dini yaşam tarzları Türkiye özelinde düşünüldüğünde çoğunlukla Cumhuriyetçi/laik/Kemalist gruplar ile İslamcı/muhafazakâr/dindar gruplar, diğer bir deyişle laikliği içselleştiren gruplar ile laikliği içselleştirmeyen gruplar arasında görülür. Ancak gelenekselden moderne geçişte ortaya çıkan dikotomilere ek olarak artık postmodernitenin dinle girdiği paradoksal ilişkinin sonucu olarak ortaya çıkan yeni formların da varlığına değinmek gerekir. Modernitenin dinin etkinliğini kırmaya yönelik talep, öneri ve etkinliklerine karşın küresel alanda dinin giderek etkinliğinin artması ve arzu edilen kamusal alanın Türkiye özelinde hiç ortaya çıkmamış olması bir yana postmodernitenin dinle girdiği çelişkili ilişki sonucunda yeni forma bürünmüş dini kimlikler üretmeyi başarması, akışkan dindar kimliklere değinmenin zaruretini ortaya koymaktadır.

2. Alternatif Dindar Kimliklerin Doğuşu

Batılılaşma ile dindar kimlik arasında meydana gelen etkileşim ve kaynaşma ancak aynı zamanda gerilim ve paradoksal ilişkiler, yeni dindarlık formları üretmiştir. Özboilat’a göre bu form, postmodern tüketim kültürü ile dindarlığın karşılaşması sonucu ortaya çıkmıştır. Dindar çevrelerde dinsel simgeler, postmodern tüketim kültürünün araçları ile birlikte görünmekte, toplumsal ve ekonomik olarak çeşitli biçimler yaratarak yeni görünüm, davranış, tutum ve yeni iletişim tarzları yaratmaktadır. Bu, idealleri yeniden biçimlendirici ve piyasalaştırıcı özellikleri ile gündelik pratikleri, toplumsal hayatın ve kültürel pratiklerin yeni biçimlerine bağlayan yeni bir süreçtir. Postmodernliğin taşıdığı dini ikilemler bir yandan kendi inanlarının inançlarını belirleyip fiillerini kontrol ederken, diğer yandan büyük dini geleneklerin sembolik havuzundan özgürce referans ve semboller ödünç alan inanç ve fiil patlaması göze çarpmaktadır (2017, 266). Taslaman’a göre bu durum, modernleşme ve küreselleşme sürecinin bir sonucudur ve söz konusu değişim İslâm’a da yansımıştır. Örneğin sakallı ve cüppeli dindar erkeğin yerini traşlı ve kravatlı tebliğ yapan erkek almıştır. Ya da tekkede belli ritüelleri yerine getirmeyi erdem gören dindarlar yerini bugün holding kuran, medyada kendine yer açan ve devletin ideolojik aygıtlarında mevzi kazanmaya çalışan dindarlara bırakmıştır (2011, 25). Taslaman, bu

yeni formu “karışım kimlikler” olarak ifade etmektedir. Karışım kimlikler yukarıdan aşağıya modernleşme projesi, kentleşmenin yeni toplumsal dinamikler doğurması, küresel olgulara daha fazla maruz kalma ve İslami kesimdeki kanaat önderlerinin bu yöndeki kararlarının etkisi ile ortaya çıkmıştır (2011, 246-247).

Bu anlamda postmodernite bir yandan dinin etkinliğini azaltırken diğer yandan yeni dini formlar ortaya koymaktadır. Postmodern paradigmanın her türlü zıtlığı bir araya getirmeye muktedir oluşu, dindarların seküler alanlara dâhil olmasına imkân tanırken, dindarlar İslâm ile moderniteyi bir araya getirmenin çok çeşitli formüllerini üretmişlerdir. Böylece İslâm ile Batı, kapitalizm, tüketim, moda, imaj ve şov gibi yan yana gelmesi düşünülmeyen pek çok öge yan yana gelerek yeni melez bir tipi doğurmuştur. Yukarıda izah edildiği üzere akışkan olarak ifade edebileceğimiz dindarlar, modernliği söylem düzeyinde eleştirirler ancak dinin, cemaati işlevinden ziyade meşruiyet alanını daha elverişli bulurlar. Beş yıldızlı otellerde helal tatil yapan, israfla ilgili öğretiyi karşın ipek şaldan tesettüre binlerce lira yatıran, alkol satan büfelerden alışveriş yapan, alkollü bir yemekte bulunan ancak alkol almayan, Müslümanın iyi görünmesi adına botoks yaptıran, tesettürü modaaya modaayı tesettüre uyduran dindarlar söz konusu meşruiyete sıkça sığınmaktadırlar. Dahası akışkan dindarlar seküler arkadaşlıklarda, evliliklerde ya da iş ortaklıklarında da oldukça başarılıdırlar.

3. Teun A. Van Dijk’in Eleştirel Söylem Analizi Modeli

Türkiye’de hâlihazırda toplumsal, ekonomik ve siyasal alanı meşgul ettiği düşünülen seküler, dindar ve akışkan dindar eğilimin gündelik yaşam pratiklerine, niyetlere, eylemlere ve karar verme süreçlerine ne yönde yansıdığını Kızılıcak Şerbeti isimli dizi filminden hareketle ortaya koymayı hedefleyen bu çalışmada nitel araştırma tekniklerinden eleştirel söylem analizi tercih edilmiştir. Teun Van Dijk, Norman Fairclough ve Ruth Wodak’ın başını çektiği teorisyenler tarafından geliştirilen söylem analizi, dilbilimi çalışmalarının yanı sıra 1960’lı yıllardan bu yana pek çok disiplin tarafından kullanılmıştır.

Eleştirel söylem analizinde, analiz edilen olay örgüsü içinde öznenin hangi amaçla ne söylediği sorusuna odaklanılarak, söylenenin ardında saklı olan mesajın sistematik bir çözümleme ile ortaya konması hedeflenir. Söz konusu gizlilik, söylemin dil dışı bağlamlarının tespit edilmesi ile ilgilidir. Söylemin dil dışı öğelerine odaklanılmasının nedeni onun toplumsal, ideolojik, siyasal, sosyokültürel veya tarihi olabilmesindedir. Fairclough’a göre bu analizin eleştirel olmasının nedeni söz konusu söylemin bu şekilde bir yapı arz etmesinden kaynaklıdır (2001, 20). Esasen Van Dijk’in işaret ettiği ideoloji, güç, hegemonya, cinsiyet, yaş, toplumsal sınıf, etnik köken, ayrımcılık, ağlar, sosyal yapı, sosyal düzen ya da gelenek gibi özellikler tam olarak bu noktada iletişimimiz üzerinde etkilidir. Bu etkinin temelinde çözümlemecinin bu biçimler aracılığı ile söylemin toplumsal özelliklerinin çıkarsaması yatmaktadır (2003, 355). Bu nedenle eleştirel söylem analizinde toplumsal bağlam son derece önemlidir. Metin ya da söylem, toplumsal bağlamdan uzaklaşmadan tüm yönleri ile değerlendirilmelidir. Analiz nesnesi, karşılıklı konuşma olabileceği gibi tek taraflı bir söylem ya da metin üzerindeki mesaj da olabilir. Eleştirel söylem analizi, ideolojik bir çözümleme olduğu için söylem içinde iktidar ilişkilerinin ve ideolojik kodların yansımalarını bulmamızda oldukça işlevseldir.

Dijk'in eleştirel söylem analizinin temel özelliği makro ve mikro kategorilerin oluşudur. Makro yapıların incelenmesinde tematik ve şematik açıdan analiz gerçekleştirilir. Bu aşamada habercinin, yazarın ya da senaristin olayların sosyal ve politik arka planını nasıl ele aldığı bilgisini oluşturan ardalanına bakılmaktadır. Mikro analizde ise cümle yapıları, seçilen sözcükler, cümlelerin art arda sıralanış biçimi, cümleler arasında kurulan nedensellik ilişkileri ya da sayısal veriler, taraflar ve referans ilişkileri ele alınarak söylemin dile yansımaları ele alınmaktadır (Dijk, 1988, 167-187). Söylem çözümlemesinde birbiri ile ilişkili üç aşama vardır. İlk aşamada metinde yer alan kişi, olay, yer veya anlatıcı gibi yapısal özellikler ile kullanılan kelime ve sözcükler incelenir. İkinci boyut yeniden üretim aşamasıdır ki söylemlerin birinci aşamada gramatik yapısından hareketle yorumlanarak toplumsal, ideolojik ya da siyasi vurgularının ortaya konması söz konusudur. Üçüncü aşamada ise toplumsal bağlamdan hareketle yapılan çıkarsamalar açıklanarak bir sonuca ulaşılmaya çalışılır. Böylece söylemin amacı, hangi mesajı kime iletmek istediği, yazar veya senaristin ideolojik veya siyasi bir taraf olup olmadığı gibi sorulara cevap aranarak toplumsal bir çözümleme yapılması amaçlanır (Fairclough, 1995, 98).

Bu çalışmada Kızılıcak Şerbeti isimli dizide karakterize edilen seküler ve dindar kimliklere ilişkin söylemlerin makro ve mikro boyutta diyalektik bir okuması gerçekleştirilmiştir. Söz konusu dizi, Ekim 2022 tarihinde Show TV'de Hakan Kırvaç yönetmenliğinde gösterime girmiştir. Kızılıcak Şerbeti isimli dizinin seçilme sebebi, dindar ve seküler iki gencin evlenmesinin ardından iki aile arasında ortaya çıkan ve gündelik yaşamın pek çok ayrıntısında ele alınan, seküler ve dindar yaşam biçimlerine dair gerilimin dizinin ana fikrini oluşturmasından kaynaklanmıştır. Öyle ki bu makalenin yayınlanma aşamasında diziyen RTÜK tarafından "kadına yönelik şiddeti ve baskıyı teşvik ettiği" gerekçesi ile dört bölüm yayın durdurma cezası verilmiş ve yasak günlerce Twitter ve sair sosyal medya platformlarının gündemini meşgul etmiştir. Sosyal medyada gösterilen tepkilerin ana fikrinde "kadına yönelik şiddet" konusunun ceza için bahane edildiği, asıl nedenin iktidarın dizide dindar kesimin ele alınış biçiminden rahatsızlık duyduğu vurgusu, bu makale konusu bakımından da anlamlı bir veridir. Diğer taraftan dizinin özellikle ilk bölümleri anılan ayrıntıları çok daha derin biçimde vurgulamış ve kamuoyunun da tepkisini toplamıştır. Dizinin sezon bölümlerinin tamamına bakıldığında, alınan tepkilerin ardından seküler-dindar gerilimini daha yumuşak bir üslupla ele almak durumunda kaldığı anlaşılmaktadır.

Seküler ve dindarlığa dair gerilim, dindar bir aile olan Abdullah ve Pembe çiftinin oğlu Fatih ile seküler bir aile olan Kıvılcım'ın kızı Doğa'nın evliliği üzerinden işlenmektedir. Dindar ailenin annesi Pembe Hanım ve oğlu Fatih oldukça geleneksel bir dindarlık ve ataerkil kodlara dair baskın bir tip ile ele alınmıştır. Ancak dindar ailenin babası Abdullah Bey ve amca Ömer karakterleri, bu makalede tanımlanan akışkan dindarlık tanımına uygun olarak, seküler ve dindar yaşam tarzları arasında mesafe katetmiş karakterler olarak önümüze çıkmaktadır. Diğer yandan seküler ailenin annesi Kıvılcım, kızı Doğa ve teyze Alev dinin gündelik hayattaki sembolik ya da somut olarak hiçbir yansımalarına tahammülü olmayan dizi karakterleridir. Bu bağlamda dizi, dinin ve sekülerliğin bir çatışma ortamına dönüşmesine odaklanırken, her iki yaşam tarzını da benimseyebilen yeni dindar formların varlığına dikkatimizi çekmekte, farklı yaşam tarzları üzerine yapılabilecek bir çalışma için elverişli veriler sunmaktadır.

Söz konusu farklılıkların ortaya konabilmesi için dizinin yayınlanmış 20 bölümü izlenmiş ve söylem belirleyen sözcüklerin ve cümle seçimlerinin makro düzeyde meydana getirdiği önermeler belirlenmiştir. Bu sayede metnin tematik yapısındaki nedensellik ilişkisini kuran kategoriler ortaya konmuştur. Mikro düzeyde ise işlevsel bir yaklaşım benimsenerek söylem sahibinin, dolayısı ile senaristin görmezden geldiği ya da vurgulamak istediği işaretlere odaklanılmıştır. Bu aynı zamanda senaristin söylemek istediği ile sınıfı, eğitimi, cinsiyeti, yaşı ya da ideolojik aidiyeti arasında bağ kurmamıza olanak sağlar. Bu sayede söyleme ait kalıplar, kültürel ve toplumsal olanla ilişkilendirilerek açık mesajın yanı sıra yan önermelerin de ortaya konması mümkün olmuştur. Seküler ve dindar davranış kalıplarına odaklanılan bu süreçte, kavramsal çerçevede ele alınan ve modernleşme sürecinin bir sonucu olan söz konusu eylem kalıpları, yine içinde bulunduğu toplumun kültürel kodlarından hareketle yorumlanmıştır. Birbiri ile ilişkili bu üç aşamalı analizin sonucunda dizide seküler, dindar ve akışkan grupların kendini belli gündelik pratikler, niyetler, eylemler ve mekânlar üzerinden gerçekleştirdiği ve ötekenden ayırdığı tespit edilmiştir.

4. Kızılılık Şerbeti Dizisinin Eleştirel Söylem Analizi ile Çözümlemesi

4.1. İyi Dilekler ve Özel Günler: Nurlar İçinde Yatsına Karşılık Işıklar İçinde Uyun

Toplumların gündelik olanı idame edebilmek için kendilerine özgü dilsel kalıpları vardır. Bu kalıplar özellikle gündelik olanın sıradanlığı içinde çoğu zaman farkına varmadan refleksif olarak kullanılır. Sabaha uyandığımızda, bir işyerine girdiğimizde, minnet duyduğumuzda ya da taziye ileteceğimizde bu kalıplara başvururuz. Söz konusu kalıplar muhatabımızla ilişkilerimizin samimiyetine, yaşımıza ya da statümüze göre değiştiği gibi kimlik kodlarımız tarafından da belirlenebilir. Dahası tekrarlanan, sembolik sayılan ritüeller, grup bilincini ortaya koyabilir ve kolektif bilinci güçlendirebilir. Bu bağlamda selâmlaşma ve iyi dilek ritüelleri birer kimlik tanımlayıcısı olabilir. Örneğin “selâmünaleyküm” diyen birinin muhatabı ile arasında ben ile ötekine dair bir sınır çizmesi mümkünken ifadenin bizzat kendisi kategorileştirmeye muktedirdir. Kızılılık Şerbeti isimli dizide grup düzeyinde karşıtlık oluştursan kutuplaştırıcı etkiye sahip benzer örneklere rastlamaktayız. Dindar muhafazakâr kimliğe sahip karakterler sabahları “hayırlı sabahlar” demek, gece uyurken “Allah rahatlık versin” şeklinde hitap etmekte kızdığına ise “hasbinallah” demektedir. Gündüz rastlaşmalarda “hayırlı günler” tabiri ile muhatap karşılanmakta ancak muhakkak “selâmünaleyküm” ifadesi kullanılmaktadır (Kızılılık Şerbeti, 14. Bölüm). Karşı tarafa iyi dilekler sunulduğunda “Allah razı olsun” denirken iyi dileklere karşı “âmin” ifadesi dikkat çekmektedir. “Nasılsın” sorusunun karşılığı ise “hamdolsun iyiyim, şükürler olsun iyiyim, bugünümüze şükür” şeklindedir. Seküler karakterler ise “günaydın, iyi uykular ve iyi günler” gibi dinsel motifleri içermeyen ve manevi alana atıfta bulunmayan ibareleri kullanmaktadır (Kızılılık Şerbeti, 16. Bölüm). “Allah razı olsun” a karşı “teşekkür ederim”, “selâmünaleyküm” e karşı “naber”, “Allah’a emanet ol” a karşın “bay bay” “âmin” e karşı “umarım” ve hamdolsun” a karşı “teşekkürler iyiyim” ifadeleri tercih edilmiştir. Taziye haberi alındığında ise oldukça belirgin bir ayırım önümüze çıkmaktadır. Bu durumu gündelik yaşamda, sosyal medyada veya medya dilinde de

sıkça gözlemlenmek mümkündür. Dindar kesimin taziyesi “Allah rahmet eylesin, nur içinde yatsın, mekânı cennet olsun” veya “Allah taksiratını affetsin” şeklinde iken seküler taziye biçimi reyini nur yerine ışıktan yana kullanmaktadır; “ışıklar içinde uyusun”. (Kızılılık Şerbeti, 2. Bölüm).

Dizide kadınların da “selâmünaleyküm” demesi karşısında, bu türden selamın esnaf ya da cami argümanı olarak değerlendirildiği izleyiciye geçirilmiştir (Kızılılık Şerbeti, 5. Bölüm). Ayrıca “Selâmünaleyküm” ibaresi bazı çevrelerde köylülükle bağlantılı bulunmakta, cümle önemli oranda statü düşüşü olarak tezahür etmektedir (Tekin, 2012, 192). Örneğin dindar kadın karakterinin, muhatabı kendisine “iyi günler” demesine karşın “selâmünaleyküm” şeklinde karşılık vermesi kimliksel anlamda bir direktmedir. Selamlaşmada vurgulanan bir diğer ayrıntı, erkeklerle kadınların el sıkışması örneği üzerinden verilmektedir. Seküler kadınlar erkeklerle el sıkışmaktan çekinmezken dindar kadınlar el sıkışmak bir yana erkeklerin yanından geçerken dahi eğreti bir temkinle geçmektedir (Kızılılık Şerbeti, 7. Bölüm).

Ara form akışkan dindar olarak kurgulanan Ömer karakteri ise her iki gruba ait dilsel kalıpları kullanmaktadır. Seküler ortama girdiğinde “naber” diyebilirken, dindar ağabeyinin odasına girdiğinde “selâmünaleyküm” demektedir. Dahası kadınlarla el sıkışma konusunda da müsamahakârdır (Kızılılık Şerbeti, 13. Bölüm). Seküler kadınlarla el sıkıştığı gibi başörtülü bir kadınla el sıkıştığı görüntüler hem başörtülü kadınların hem de dindar erkeklerin dönüşümüne dair bir örnek teşkil etmektedir.

4.2. Evcil Hayvanlar: Kediye Karşın Köpek

Seküler yaşam tarzları ile dini yaşam tarzları arasında ortaya çıkan bir diğer belirgin ayırım evcil hayvanlara karşı yaklaşım konusunda ortaya çıkıyor. Dindar muhafazakâr kesimin çoğunlukla kediyeye karşı olumlu yaklaşması, İslâm peygamberinin kedileri çok sevdiği ve mescitte kedilerin devamlı surette bulunduğuna dair dinsel öğreti ile temellenmiştir. Köpeğin eve alınması İslâm inancına göre yasaklanmış hatta girdiği yere meleklerin giremeyeceği, namaz kılınmayacağı kabul görmüştür. Esasen İslâm peygamberi otlatıldığı koyunları da çok sevmiştir ancak evcil hayvan endüstrisi kentte kediyeye yer açabilmiş olsa gerek, bu sevgi görmezden gelinmiştir. Bu elbette bir başka bahsi değerdir ancak muhafazakâr dindar kesim ile seküler laik kesim arasında hayvan sevgisi konusunda bir gerilim olduğu muhakkaktır. Evcil hayvan, özellikle köpek beslemek seküler kesime atfedilen bir alışkanlık iken muhafazakâr dindar kesim son yıllara kadar evin içinde beslenen hayvanlara karşı mesafeli olmuştur. Bu mesafenin son dönemde kedilerle kapandığını söyleyebiliriz.

Hayvan sevgisi ile ilgili bir diğer tartışma konusu genellikle Kurban Bayramlarında ortaya çıkmaktadır. Dini bir inanış olan hayvanların kurban edilmesi bir kesime göre katliam ve barbarlık olarak nitelenirken dindar kesim, lüks restoranlarda biftek et yiyen, yılbaşında hindi kesen ve ağaçları süsleyen sekülerleri eleştirmektedir. Türkiye özelinde düşünüldüğünde bir kesim için hala yılbaşında hindi kesme çağdaşlığın göstergesi iken Kurban Bayramı’nda inek kesmek gericiliğin göstergesidir. Seküler ve dini yaşam tarzları arasındaki evcil hayvan gerilimi dizi filmde seküler Doğa karakterinin sokaktan bulduğu bir köpeği eve getirmesi kurgusunda işlenmiştir. Dindar kayınvalide Pembe ve abla Nursema, köpeği evde gördüklerinde “bu evde namaz kılınıyor, namaz kılınan eve köpek gir-

mez, salyalarını akıtacak necis kılacak her yeri, sen dini vecibelerini yerine getirmiyor olabilirsin ama bize saygı duymak zorundasın” şeklindeki ifadelerle tepkilerini ortaya koymaktadır. Doğa'nın verdiği cevap ise tam da seküler-dindar çekişmesi üzerinden kurgulanmıştır: “sokakta kalmış aç bir köpeği eve getirmek saygısızlık mı, Müslümanlık iyilikten geçmiyor muydu?” Seküler gelinin tepkileri üzerine köpeğin bahçede bir kulübede yaşamasına izin verilir ancak köpek yola çıkararak araba altında kalır ve ölür (Kızılılık Şerbeti, 5. Bölüm).

Bölüm sonunda köpeğin ölümü üzerinden tevekkül ve eylemlilik adına söz konusu iki kimlik üzerinden mesaj verildiği görülmektedir. Köpeği sokağa terk etmeye gönüllü razı olmayan seküler kadına karşı onu sokağa ölüme terk eden dindar kadının sonunda “takdiri ilahi, ölüm bu Allah'tan geldi, vadesi dolmuş, olacağı varmış” tevekkül ile eylemsizlik işaret edilmiştir. Akışkan dindar olarak kurgulanmış Ömer karakteri ise eve köpek almamanın çok uç bir durum olduğuna dair seküler fikirleri onaylayan bir yaklaşım sergilemiştir. Bu bağlamda dizide hayvan sevgisi ve hayvan hakları mücadelesi laik ve seküler kesime atfedilirken, dindar muhafazakâr kesimin bu konuda yeterince hassas olmadığına dair mesaj seyirciye aktarılmıştır. Ancak bu konuda dindar olduğu halde seküler yaklaşımı benimseyen bir formun da artık var olduğu mesajı seyirciye ulaştırılmıştır.

4.3. Doktorun Kadını Erkeği Olur mu?

Türk toplumunun bir bölümünde kadınların gerek geleneksel düşüncesi gerekse İslâm inancı gereği erkek doktorlara gerekmedikçe gitmelerinin uygun olmadığı kabul görmüştür. Bu düşünceye göre kadınlar eğer aynı alanda kadın doktor var ise onu tercih etmeli ancak zaruret durumunda erkek doktora gitmelidirler. Bu tutum kadın doğum doktoru konusunda daha da belirgin olup, eşlerin tavrının da bu tercihte etkili olduğu bilinmektedir. Nitekim erkekler eşlerini erkek kadın doğum uzmanına götürmeyi, haram, günah, ayıp ya da ataerkil kodların etkisi ile erkeklige yakışmayan eylem kalıpları arasında sayabilmektedir. Örneğin Yangın Balcı, yapmış olduğu saha verilerine dayanarak Türkiye’de gebelerin yüzde 69,2’sinin kadın doktora gittiğini ifade etmiştir. Dahası kadınların yüzde 7,6’sı kadın doktora gitmesinin nedenini eşinin talebi olduğunu ifade etmiştir (2004). Diğer yandan söz konusu tartışmanın ekseriyetle kadınların doktor tercihleri üzerinden yapılması dikkat çekicidir. İster haram ister mahrem ister ayıp ya da günah sayılsın kabahat, kusur veya günah cinsiyetten beri olmasına karşın, erkeklerin kadın doktora gidip gitmeyeceği aynı nispette tartışma edilmemektedir.

Dizide dindar ailenin gelini olan seküler Doğa karakteri, gebelik kontrolleri için erkek bir doktor tercih etmekte ancak aile tarafından kadın doktora gitmesi gerektiği öğütlenmektedir. Doğa karakterinin laik-seküler annesi bu duruma tepki göstermekte ve kızını muayenahaneden zorla çıkarmaktadır. Bu bağlamda olay örüntüsü, seküler-laik kimlikle dindar kimlik arasındaki bilim-din çatışmasına dayandırılarak sunulmaktadır. Laik-seküler kesim mesleğin cinsiyet temelli değerlendirilmesini gerici ve yobazlıkla ilişkilendirmekte, dahası bilimsel ilkelere aykırı bulmaktadır. Seküler annenin “doktorun erkeği kadını mı olur, kaçınıcı yüzyılda yaşıyoruz, bize kadın veya erkek doktor diye dayatamazsınız. Bu ne Allah aşkına, dualarla ultrasona bakıyorlar. Bunlar benim kızımı alır tekkeye götürür buradan” şeklindeki ifadesini bu bağlamda okumak mümkündür (Kızılılık Şer-

beti, 5. Bölüm). Dizide seküler anlayışa dayalı yaklaşım, daha evvelki deneyimlerine, yakınların tavsiyelerine, sosyal medyada doktorla ilgili yorumlara bakarak doktor tercihi yapmak ve mesleki uzmanlık ile dinin meşruiyetini birbirinden ayırmaktadır. Dindar kesim ise kadının erkek doktora gitmesinin, hele ki doğum doktoruna gitmesinin kabul edilemeyeceğinin altını çizmekte, dahası başörtülü bir doktor seçerek dini meşruiyeti pekiştirmektedir. Burada başörtülü bir doktor seçilmesi, doktorun muayeneye başlamadan evvel besmele çekmesi de hastalık, muayene veya doğum gibi ritüellerin dini ritüellerle birleştirilme arzusunun ileri gelmektedir. Akışkan dindar olarak karakterize edilen Ömer ise kimsenin kötü niyetli olmadığını, yalnızca farklı insan tipleri olarak düşünmesi gerektiğini ifade etse de seküler düşünceye hak veren bir tutum sergilemiştir. Örneğin seküler kadının kendisine “birisini dindar olabilir, gerekli gördüğü şeyleri dinine uygun yapabilir ama başka bir insanın inancına, hayat tarzına karışmak asla kabul edilemez” şeklindeki düşüncelerine karşın kendisini tamamen haklı bulduğunu ve kadın doktor şeklindeki ısrarın anlamsız olduğunu iletmiştir (Kızılıcak Şerbeti, 5. Bölüm).

Bu bağlamda doktorun cinsiyet temelli seçilmesi gerektiğini düşünen dindar kesim, bu düşünceyi akla ve bilime aykırı bulan seküler kesim ve kadın doktor düşüncesinin artık anlamsız olduğunu düşünen akışkan/postmodern dindar kesime dair üçlü mesaj ortaya koyulmaktadır. Aynı sahnede akışkan dindar erkeğin kahve bardağını kaldırarak seküler kadına “o zaman sağlığına” (Kızılıcak Şerbeti, 5. Bölüm) şeklindeki kadeh ritüelini tekrar etmesi de alkol almayan ancak seküler sembollere karşı arasına mesafe koymayan ya da kimliğini bu eksende sabitlememiş dindar bir toplumsal tipin varlığına dikkatimizi çekmektedir. Alkolle ilgili sıra dışı bir örnek de alkolsüz kolonya tartışması ile işlenmiştir. Eve gelen misafirlere tutulan kolonyanın alkollü olup olmadığını soran dindar misafirlerin tepkisini anlamsız bulan Doğa’ya “alkol dinimizde haram, ha içmişsin ha eline sürmüşsün” şeklinde karşılık veren dindar misafirin repliği ile seküler dindar ayrımında alkol tartışmasının çok daha derin olduğu vurgulanmıştır (Kızılıcak Şerbeti, 17. Bölüm).

4.4. Tevekküle Karşı Eylem: Kadına Karşı Şiddet

Seküler ve dindarların eylem, düşünce ve yaşam pratiklerini ortaya koyma biçimlerinde, en elverişli konulardan biri de kadındır. Kadının sosyal hayata, iş yaşamına ne kadar ve hangi şartlarda dâhil olması gerektiği, kadınların erkeklerle olan sosyal ilişkilerinin neliği ya da kadınların akşam dışarı çıkıp çıkmayacağı gibi konuların halen dindar muhafazakâr kesimin gündeminde olduğu bilinmektedir. Çözümlemesi yapılan dizide de kadının konumu en fazla tartışma konusu edilen meseleler arasındadır. Dindar kesimdeki kadınlar, erkeklerin denetimi altında bir görüntü resmetmekte olup kendi başarılarına karar verme özgürlükleri olmayan bir modelde karakterize edilmiştir. Örneğin dindar anne Pembe Hanım her durumda eşi Abdullah beyi ikna etmeye ve onu yatıştırmaya çalışmaktadır. Gündelik tüm rutinlerinde eşten izin alınmakta ve rutin ya da eyleme dair tüm ayrıntılar muhakkak akşamları eşin onayına sunulmaktadır. Evde misafir ağırlamadan paranın harcanmasına ya da hayrın yapılacağı her durumda en son karar babaya aittir. Her durumda babanın onayı alındıktan sonra eli öpülmekte ve “Allah senden razı olsun” ritüeli tekrar edilmektedir (Kızılıcak Şerbeti, 4. Bölüm). Bunun yanı sıra dindar kadınlar akşamları dışarı çıkamamakta, gündüz dahi evin kızının dışarı çıkması zorlaştırılmaktadır. Bu durum, seküler gelin Doğa’nın bu yöndeki talepleri ile tartışma konusu olmaktadır.

Evin kızı Nursema bu geleneğe uygun davranmaktadır ancak akşam çıkmak için izin istediği bir senaryoda annenin “gündüzler torbaya mı girdi, akşam çıkmak da neyin nesi, evlenirsin kocanla istediğin yere gidersin” şeklindeki ifadeleri ile kadının esas özgürlüğüne evlenince kavuşabileceği mesajı verilmektedir (Kızılıcak Şerbeti, 8. Bölüm). Kadının namusu, bekâreti ya da adının çıkması gibi durumlar, kız çocuğunun evlenene kadar korunması gerektiğine dair düşünceleri beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda dizide geleneğin etkisi altında boğulup kalmış, din ile ataerkil kodları birbirine karıştırmış ve bireyselleşemeyen dindar bir kadın modeli ortaya konmuştur.

Evlenince özgürlüğüne kavuşacağı salık verilen kadın mesajına rağmen evli erkeğin, ailesi ile yaşadığı bir dizi senaryosu hazırlanmıştır. Seküler gelin Doğa mütemadiyen eşine ve eve ayak uyduramadığını ve bu durumun evliliklerini yıpratıldığını söylemekte ancak eşi Fatih bu durumun geleneklere ters olduğunu ifade etmektedir. Dahası evin erkekleri evvela kendi anne ve babalarını öcelemekte ve onların yaşam tarzına uyarak bireyselleşemeyen bir evlilik görüntüsü vermektedir. Seküler kadınlar ise özgür ve kendi kararlarını alabilen kadınlar olarak sunulmaktadır. Kimseden izin almamakta, dahası izin alan dindar kadınları mütemadiyen aşağıladıkları gözlenmektedir. Bu bağlamda dindar kadınlar eşlerin iznine tabi bir hayat tarzına sahipken seküler kadınlar, erkeklerin özgürlük alanına müdahale etmediği bir modelde imlenmiştir. Bu düşünce dindar ailenin kızını rızası dışında zorla evlendirmesi konusunun işlenmesi ile pekiştirilmiştir (Kızılıcak Şerbeti, 18. Bölüm).

Kadın konusunun düğüm noktası kadına yönelik şiddettir. Seküler ve dindar iki kayıvalide sahilde yürürlerken bir araç içinde eşini döven ve öldürmekle tehdit eden bir erkeği görürler. Seküler kadın Kıvılcım, hemen olaya müdahil olarak aracın kapısını yumruklar ve kapıyı açmazsa polis çağıracağını söyler. Etraftakilere de seslenerek yardım istemesi üzerine şiddet uygulayan erkek, kadını araçtan indirip kaçmak zorunda kalır. Seküler kadın, şiddet mağduru kadına “sizi eve götürebilirim, isterseniz karakola gidebiliriz, size şahitlik edebilirim” şeklinde destek olur. Bu sırada dindar kadının “geçmiş olsun, inşallah eşinizle aranızdaki problemi en kısa sürede halledersiniz” şeklindeki repliği verilerek dindarların sabrı öğütleyen tevekkülcü yaklaşımı vurgulanır. Sahne sonunda seküler kadın mağdura kartvizitini verirken, dindar kadının su vermesi dikkat çekicidir. Olay sona erer ve dindar kadın ile seküler kadın arasında kadına yönelik şiddet tartışması başlar. Dindar kadının ifadeleri karı koca arasına girilemeyeceği, karışmanın doğru olmayacağı ve kolun kırıldığında yen içinde kalacağına yöneliktir. Dahası dindar kadına göre kadın kurtarılmayı değil, kocasının gelip kendisinden özür dilemesini beklemektedir. Seküler kadın ise mevzu dayak olduğunda herkesin arasına girilebileceğini, kadına karşı şiddete sessiz kalmanın cinayetine de iştirak etmek anlamına geleceğini ifade ederek bu tepkisizliğe karşı bir duruş sergiler. Dindar karakterin daha sonraki ifadelerinde “kişi kendini kurtarmak istemedikten sonra yedi düvel birleşse ne olur, insan önce kendi hakikatini kabullenecek. Ne yapsın ya gidecek yeri yoksa, sokakta kalacaksa, çocuklarını göremeyecekse ne yapsın” ifadelerine bakıldığında hem kadınların şiddet karşısındaki tavırına hem de eylemsizliğe işaret etmeyi sürdürdüğü görülmektedir. Dahası bu tavır, yerleşik halk tavrı olarak lanse edilmektedir (Kızılıcak Şerbeti, 5. Bölüm).

Kadına karşı şiddet konusunda dindar kesimin, şiddete göz yuman, sabır gösteren ve erkeğin bir gün uslanacağını düşünen yaklaşımının yanı sıra aile ilişkilerinin, içinde şiddet

dahi olsa iki tarafa ait olduğu ve toplumun müdahil olma hakkı bulunmadığı düşüncesi işlenmiştir. (Kızılılık Şerbeti, 15.-19.-12. Bölüm). Seküler kesim ise eğer şiddet var ise aile ilişkileri de olsa toplumun ve yetkili mercilerin dâhil olma hakkını vurguladığı eylemlilik hali seyirciye aktarılmıştır. Akışkan dindar kimlik olarak resmedilen Ömer karakteri ise olay karşısında seküler kadını destekleyerek “o kadar şiddete uğrayan kadın varken sen birini kurtarmışsın, tebrik ederim” ifadelerini kullanır (Kızılılık Şerbeti, 5. Bölüm). Dahası şiddet gösteren erkeğin, seküler kadından intikam almak için onu darp ettiği bir başka sahnede seküler kadını kurtararak eylemliliğe destek olur (Kızılılık Şerbeti, 10. Bölüm).

Kadına karşı şiddet konusunda tartışılan bir diğer tevekkül biçimi, boşanma teması ile işlenmiştir. Konunun tartışıldığı bir sahnede seküler karakterler eşlerin anlaşamazlarsa boşanabileceğini ve çok da zorlamamak gerektiğini ifade etmiş, evlilik kurumunu hafife alan, kutsamayan ve önem vermeyen bir tutum sergilemiştir. Geleneksel dindarlar ise boşanmanın son çare olduğu, uzun süre sabır gerektiği, fedakârlık edilmesi ve evliliğin sürdürülmesi için her türlü çabanın gösterilmesi gerektiğini vurgularken, eskiden evliliklerin sürmesini bu fedakârlığa bağlar. Ancak seküler karakterin bu iddiaya itirazı vardır. Çünkü ona göre eskiden evliliklerin sürmesi fedakârlık nedeniyle değil, kadınların çaresizliği ve şiddete razı olmayı öğrendikleri içindir. Yoksa eskiden de evlilikler kutsal ve mutlu bir yuva şeklinde değildir, yalnızca kadına dişini sıkması öğütlenmiştir (Kızılılık Şerbeti, 5. Bölüm).

Böylece geleneksel dindarlığın kadının şiddete uğraması konusunda eylemsizliği ve itaati, sekülerliğin bu konuda aşırı hassas olan yaklaşımının yanı sıra postmodern dindarların kadın hakları, kadına karşı şiddet ya da kadının eğitim ve özgürlüğü konusunda bilinç düzeyinin yükseldiği düşüncesi seyirciye aktarılmıştır.

4.5. Bilime Karşı Kutsal: Türbe ve Tıp, Dua ve Mabet

Halk arasında yaygın inanışlardan biri de türbe ve yatırları ziyaret ederek orada yatan zatlardan yardım istendiğinde duaların kabul olacağına yöneliktir. Ziyaret edilen türbe veya yatırlara mum yakmak, suya para atmak, türbeye yüz sürmek veya bez bağlamak sureti ile gerçekleştirilen ritüellerle dileklerin kabul edilmesi beklenmektedir. Türbelere gidilerek şifa bulunacağı, borçların ödeneceği, kekeme çocukların konuşacağı ya da kayıp yakınların bulunacağı halen yerleşik bir halk inancıdır. Kimi türbe veya yatırların özellikle çocuğu olmayanlar için hususi bir şifa kaynağı olduğuna inanılır. Köse'ye göre kentler içinde modern yaşamın ürettiği alternatif bir dini yaşam olarak türbe ziyaretleri genellikle alt kültüre has bir ritüeldir (2015, 9). Dahası türbe ziyaret ederek yardım dilemenin bidat, batıl inanç ve hurafe olduğuna dair pek çok tartışma yapılmasına karşın bu ritüel dindar kesime atfedilmektedir. Eleştirel söylem analizi yapılan dizide de benzer bir durum söz konusudur. Dindar kayıncıvalide Pembe, çocuğu olmayan gelinini türbeye götürmekte ve türbeye giderek adak adamaları halinde çocuğunun olacağına inanmaktadır. Ancak daha öncesinde bir uzmana başvurulduğu ve tıbbi yardım alındığına dair bir mesaj ya da olay örüntüsüne rastlanmaz (Kızılılık Şerbeti, 6. Bölüm). Seküler kadın Kızılılık ise bir başka konuşmada dünürü için “benim kızımı yakında türbeye de götürür bunlar” şeklinde kullandığı ifadelerle söz konusu ritüele olan yaklaşımını ortaya koymaktadır (Kızılılık Şerbeti, 5. Bölüm).

Kutsal yerlerin ziyaretine dair bir diğer dikkat çekici örnek dua ve mabet birlikteliği konusunda sunulmuştur. Seküler gelin Doğa, kiliseye giderek mum yakar ve Allah'a dua eder. Akşam eşinin dindar ailesine tüm olağanlığı ile kilise ziyaretinden bahseder. Dindar kayınvalide Pembe, bu duruma tepki göstererek, "Müslümanın camide dua edebileceğini, kiliseye ise ancak turistik amaçlı gidebileceğini, aksi halde Hristiyanlara benzeyeceğini" söyleyerek tepki gösterir. Seküler gelin "kilisenin de bir ibadethane olduğunu ve oraya gitmekle Hristiyan olunayacağını" ifade ederek bunun saçma bir düşünce olduğunu vurgular. Akışkan dindar olarak karakterize edilen Abdullah Bey ise seküler geline gösterilen tepkiyi orantısız bulur ve "Selahattin Eyyubi, yerde haç gördüğünde kaldırıp yüksek bir yere koymamış mıydı, saygı görmek istiyorsan saygı göstereceksin. Gelin hanım için cami de kilise de Allah'ın evi. Gerçek bir Müslüman için mekânlar değil, iman önemlidir" ifadelerini kullanır (Kızılılık Şerbeti, 6. Bölüm). Bu bağlamda dindar kimliklerin imandan çok şekilde ilgilendiği, seküler kimliklerin ise farklı dinlerin mabedi arasında bir fark görmediği vurgulanır. Postmodern dindar kimlik ise seküler kimliğe hak veren bir tavır sergiler ve Hristiyanlığın da Allah'ın dini olduğunu ve esas olanın mabetlerin kimliği değil Müslümanın kimliği olduğunu vurgular.

4.6. Mekânın Sahipleri

Dindar ve seküler kimlikler kendini gündelik davranış ritüellerinin yanı sıra mekânlar üzerinden de birbirinden ayırtırmaktadır. Bu mekân ayrışmasını ev, işyeri, alışveriş merkezi, tatil veya eğlence mekânlarında görmemiz mümkündür. Özel, Cumhuriyetin aynı zamanda bir sekülerleşme projesi olduğuna dikkatimizi çekerken, kendi seküler seçkinleri yanında seküler mekânlarını da yarattığını ifade eder. Bu süreçte ordu, medya ve bürokrasi gibi resmi mekânların yanı sıra eğlence ve tatil mekânları da seküler kesime tahsis edilmiştir. Seküler kesim devlet eli ile örülen psikolojik ve fiziksel duvarlar aracılığıyla bu mekânlara sorunsuz şekilde hâkim olmuş, toplumun geri kalanı ile irtibat kurmadığı gibi onlara tepeden bakmıştır (2014, 24). Bu bağlamda eğlence mekânları, oteller, plajlar veya AVM'ler seküler kesimin kendisine ait olarak gördüğü mekânlar haline gelmiştir.

Söz konusu sahipliği, dizide seküler Kıvılcım karakterinin, lüks bir markaya ait giyim mağazasında gördüğü başörtülü kadınlara karşı göstermiş olduğu tepkide gözlemlenebilir. Seküler kadın, başörtülü kadını kastederek "bunlar da her yerde" şeklinde sataşır. Başörtülü kadının tepki göstermesi üzerine Kıvılcım "siz üstünüze niye alıyorsunuz, ait olmadığımız bir yerde misiniz, buradan çıkması gereken sensin, sosyalleşmeye alışkın değilsin" şeklinde yanıt verir. Başörtülü kadının "özgürlük düşmanı" şeklindeki tepkisine karşılık "medeniyet düşmanı olmaktan iyidir, böyle özgürlük olmaz olsun" şeklinde aynı üslubu sürdürür. Dahası mağaza sahibine dönerek "niye alıyorsunuz bu insanları buraya, hiç yakışıyor mu" diyerek, mekânın asıl sahibi olarak kendisini gördüğünü vurgular. Benzer bir hak görmeyiş tatil ritüeli için yapılmaktadır. Seküler anneanne kızı Kıvılcım'a "kaplıcalara gitsek ne güzeldir şimdi oralar" derken Kıvılcım "oraları başı bağlular doldurdu hep" demektedir (Kızılılık Şerbeti, 1. Bölüm).

Belirli semtlerin yanı sıra dizide AVM vurgusu dikkat çekicidir. Bilindiği gibi Türkiye'de bazı kentlerin ya da semtlerin belirli grupların olduğuna yönelik bir kanı hâkimdir. Örneğin İzmir bizzat seküler laik kesime hasredilirken, Konya dindarlara tahsislidir.

Bu nedenledir ki seküler dindar ayrımlı çalışmalarda iki kentlin kıyaslanması sıkça karşılaştığımız bir durumdur. Kentlerin içinde semtlerin de kaderi benzerdir. Nişantaşı ve Şişli sekülerlere ait iken, Fatih dindarlara aittir. Fatih semti aynı zamanda tarikatların yoğun olarak mobilize olduğu bir bölge olarak görülür. Hatta camilerin cemaatleri etrafında birleşmiş cemaat ve tarikatlar vardır. Dizide seküler kayınvalide Kızılıcım'ın "nerelisin" sorusuna, "Fatihliyiz" şeklinde cevap veren dindar damat Fatih'in bu cevabı karşısında seküler kayınvalidenin memnuniyetsiz yüz ifadesi, semte dair göstergeye bir vurgudur (Kızılıcık Şerbeti, 1. Bölüm). Diğer bir semt vurgusu Etiler ile ilgilidir. Dizide seküler karakterlerin dindar kesime belli semtleri, AVM'leri, lüks markalara ait mağazaları ya da lüks otelleri müstahak görmemesine karşın dindar kesimin, Etiler'de alışveriş merkezinde olduğu mesajı sıkça verilmiştir (Kızılıcık Şerbeti, 7. Bölüm). Burada özellikle Etiler semti, dindarların daha evvel görülmediği ancak artık rutin bir uğrak noktası olduğu mesajı ile izleyiciye sunulmaktadır.

Mekânın kategorize edilmesinde ev ve işyeri dekorları da oldukça belirgin veriler sunmaktadır. Dindar ailenin evi avangart ve gösterişli mobilyalarla döşenmiştir. Duvarlarda Kur'an-ı Kerim ayetleri, hat tabloları ve Osmanlıca yazmalar dikkat çekmektedir. Dekoratif ürünler olarak eskiden kalma ibrik, saat veya testi gibi aksesuarları ile geleneksel bir İslami burjuva evi temsil edilmiştir. Diğer yandan ev, boşza bakmaktadır ve bahçe katına çıkan kadınlar başlarını örtmektedirler. Evde bahçıvanların çalıştığı bilinmekteyse de hiç kadraja dâhil edilmemişlerdir. Diğer çalışan hizmetçiler kadındır ve hepsinin başörtülü olduğu dikkat çekmektedir. Seküler ailenin evi ise modern mobilyalar, aykırı konstillere, aynalar ve kitaplıklardan oluşmaktadır. Duvarlarda sürrealist ve modern görünümlü tablolar tercih edilmiştir. Bir diğer ayırım, dindar ailenin evinde insan veya hayvan figürlerine yer verilmezken, seküler ailenin evindeki tablolarla gözle görünür bir şekilde işlenmiş olmasıdır (Kızılıcık Şerbeti, 19. Bölüm).

Dizi de işyerleri de kimliklerin göstergelerini taşımaktadır. Dindar İslami burjuva ailesi, muhafazakâr zincir otellere sahiptir. Büyük ve gösterişli devasa bir şirketin sahibi olan aile, şirketin karakterine, dindarlığa dair kodları yansıtmıştır. Örneğin şirkette çalışanların hepsi erkeklerden oluşmaktadır. Seküler karakter Alev, şirkete ziyarete gittiğinde, hem bu mahrem yönetim tarzına karşı şaşkınlık duyar hem de dindar bir şirketin bu denli zevkle döşenmiş, devasa bir binaya sahip olmasına hayret eder. Binayı "aşırı modern" bulduğunu da ekler (Kızılıcık Şerbeti, 4. Bölüm). Esasen mekânın yanı sıra dindar şirket sahibinin kimliği de vurgulanmıştır. Bir başka konuşmasında adı geçen şahıs "MÜSİAD' dan tanıdığını söyleyen dindar iş adamının ifadeleri, merkezi ve laik seküler iş adamlarını temsil eden TÜSİAD'a karşı gelişen ve İslami burjuvanın temsilcisi olduğu kabul edilen MÜSİAD'a yapılan bir vurgudur. MÜSİAD merkeze karşı gelişmiş ve yerel halkın otantik değerleri ile özdeşleşmiştir. Ancak burada seküler kadın Alev'in şirketin büyüklüğü, modern dizaynı ve gördüğü gösterişe gösterdiği şaşkınlık, bir başka açıdan anlamlıdır. Tekin (2012, 195); tenis kortta şortu ile tenis oynayan MÜSİAD eski başkanının bir dergiye verdiği röportajda "bin lokma bin hırka" şeklindeki ifadelerinin, sekülerliğe dair zihniyete ve deneyimlere gönderme yaptığını vurgular. Başkan röportajında, Müslümanların artan refah düzeylerine göre yaşam biçimlerinin değişmesi gerektiğini söylemektedir. Sahip olunan zenginlikten bağımsız olarak mütevazı ve kanaatkâr bir yaşam

biçimini öğütleyen “bir lokma bir hırka” sözünün değiştirilerek kullanılması, her şeyden evvel hayatın içinin maddi öğelerle doldurulması ile mümkün olmuştur. Böylece bir Müslümanın hayatında geleneksel referansların, diğer yaşam felsefeleri lehine yaşadığı irtiba kaybı göze çarpmaktadır. Burada sekülerleşme açısından yaşam tarzlarında dönüşüm söz konusudur; hazcı ve dünyevi olan merkezileşmiştir. Esasen seküler kadının, dindar iş adamının şirketinde gördükleri karşısında yaşadığı şaşkınlık, bu değişimden habersiz olduğunu vurgulamaktadır.

Diğer yandan dindar ve seküler işyerlerinde dikkat çeken bir ikilik, Türk bayrağı ve Atatürk portresidir. Dindar iş adamının ardında dalgalanan bir Türk bayrağı bulunmakta iken, Atatürk resmine yer verilmemiştir. Seküler karakterin işyerinde ise durum tam tersi olup Türk bayrağı yerine Atatürk portresi tercih edilmiştir (Kızılıcak Şerbeti, 13. Bölüm). Kimi konuşmalarda seküler karakterlerin Atatürk’e yönelik temsilleri kullanması da söz konusu ikilik bakımından anlamlıdır (Kızılıcak Şerbeti, 3. Bölüm). Nitekim Türkiye’de laik-seküler düşünce Atatürkçü düşünce ile bütünleşmişken, dindar kimliğin Atatürkçü düşünceye karşı mesafeli olduğu düşünülür.

Akışkan kimlik olarak tanımladığımız Ömer karakteri ise her iki mekân tipi ile de bütünleşik durmaktadır. Etilerde, AVM’lerde ya da alkollü mekânlarda bulunabilmektedir. Dahası onun evi de tıpkı seküler ailenin evi gibi modern ve ayrıksı bir mimari ile döşenmiştir. Örneğin akışkan dindar Ömer ile seküler kadın Kıvılcım’ın iftar yapmak için alkollü bir mekânı tercih ettikleri bölüm oldukça dikkat çekicidir. Ömer, oruç tutmakta iken Kıvılcım tutmamaktadır ve Ömer iftar için yan masada içki servis edilen bir restoranda olmaktan rahatsızlık duymamıştır (Kızılıcak Şerbeti, 20. Bölüm). Yalnızca bu tercih dahi postmodern dindarların yaşadığı dönüşüm adına anlamlıdır. Esasen MÜSİAD’lı iş adamlarının dönüşümündeki benzerliği, dindarların mekân seçimlerinde de gözlemlemek mümkündür. Dindar kesim postmodern tüketim pratiklerini benimsemiş, bu durum mekânın seçimine de yansımıştır. Bu dönüşümü otel tatillerinde, eğlence merkezlerinde, semtlerin sahiplerinin (!) birbiri yerine dolaşımında, ev ve işyerlerinin dekorasyonunda ya da tercih edilen kafe ve restoranlarda açıkça gözlemlemek mümkündür.

Sonuç

Bireyler gündelik ritüellerinde, yaşam tarzlarında ya da düşünme ve karar verme pratiklerinde dini, bir temellendirme aracı olarak kullanabilirler. Dini olarak yasaklanmış davranış, karar, yer ve eylemlerden kaçınılabilir ve yaşamın doğal akışını dinin emirleri doğrultusunda belirleyebilirler. Tersine bir tutum da doğaldır. Bireyler dini, bireysel boyuta taşıyarak gündelik yaşamın hiçbir alanında ona yer açmayabilir, onu yalnızca vicdani düzlemde bırakabilirler. Ancak burada asıl problem her iki kimliğin evlilik, iş hayatı veya toplumsal keşişim alanlarında bir araya geldiklerinde birbirlerini ötekileştirmeleri, kendi anlam dünyalarını karşı tarafa dayatmaları noktasında ortaya çıkar. Bu manada çözümlemesi yapılan dizide kimi abartılı tutum ve davranışlar olduğu ve bunların artık geride kaldığı düşünülebilir. Örneğin dizide sıklıkla vurgulanan, seküler karakterlerin dindar karakterleri aşağıladığı ya da dindar karakterlerin sekülerleri dinsizlikle suçladığına yönelik söylemlerin görece yumuşadığını söylemek mümkündür. Her iki kesimin de

yan yana gelemeyeceğini, evlenemeyeceğini ya da arkadaşlık edemeyeceğini işleyen sahnelerin bulunması, dizide abartılan noktalar arasında olsa da sinema ya da dizilerin izleyiciyi ikna etmek için mübalağa yoluna gitmesi olağan görülebilir. Ve fakat yine de geleneksel dindarlık ile seküler yaşam biçiminin benzer form ve kodlar üzerinden sürdüğü gerçeği yadsınamaz. Diğer yandan en azından 20 yıl evveline ait keskin iki kutbun olmadığını söyleyebiliriz. Bu keskin iki kutbun yumuşamasına neden olan şey siyasi konjonktür, küreselleşme ya da kültürel kimlik temelli taleplerin azalma eğiliminden ziyade, akışkan bir dindar ara formu üretmiş olmasıdır. Bu formun seküler ve dindar kimlikler arasında tampon bir kimlik olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Kimliklerin kendilerini çeşitli toplumsal ve gündelik pratiklerle üretiyor olması söz konusu kimlikler açısından da geçerlidir. Kızılıcak Şerbeti isimli dizi, dindar ve seküler iki ailenin çocuklarının evlenmesi ile beraber ortaya çıkan gerilimi, gündelik pratikler üzerinde ele alan bir dizi filmidir. Bu bağlamda dindar, seküler ve akışkan dindar kesime atfedilen çeşitli eylem, düşünce ve niyet kalıpları dikkat çekmektedir. Örneğin seküler kesim “naber, teşekkürler, nasılsın, umarım, bay bay, günaydın” gibi selam ve iyi dilek kalıplarını tercih ederken dindar kesim “selâmünaleyküm, hamdolsun, hayırlı geceler, Allah razı olsun, âmin, inşâallah” gibi dilsel kalıpları tercih etmektedir. Özellikle “nurlar içinde uyusun” a karşı “ışıklar içinde uyusun” bir seküler-dindar dikotomisi olarak kabul görmektedir. Özel günler bakımından ise dindar kesimin doğum günü ve yılbaşı gibi kutlamalara mesafesi bulunurken seküler kesim için bu kutlamalar olağan birer ritüeldir. Burada dikkat çeken bir diğer mesaj “selâmünaleyküm” ibaresinin halka, yerli olana, eğitim seviyesi düşük olana veya köylü olana atfedilmiş olmasıdır. Bir diğer selamlaşma pratiği el sıkışma örneği üzerinden işlenmiştir. Dindar kadınlar erkeklerin elini sıkmazken, akışkan dindar erkekler kadınların elini sıkabilmekte ve yatkınlıklar setindeki değişim vurgulanmaktadır.

Selamlaşma pratiklerinin yanı sıra toplumsal kutuplaşmanın kaynağı olan çeşitli eylem pratikleri de dikkat çekmektedir. Sokak hayvanlarına karşı seküler kesim daha duyarlı bir görünüm sergilerken dindar kesim yalnızca kedi konusunda müsamahakârdır. Köpeğin girdiği eve meleklerin girmeyeceği ve namaz olmayacağına dair yerleşik inanç, dindarların hayvan hakları konusunda duyarlılığını azaltıcı bir işlev olarak sunulmuştur. Nitekim dindar kayınvalidenin eve almadığı köpek, arabanın altında kalıp ölürlen bu durumu “takdiri ilahi” olarak nitelemesi, seyirciye eylemsizliğe karşı tevakkül mesajını vermiştir. Bir diğer tevakkül biçimi tıbbi karşı tırbe dikotomisinde, çocuğu olmayan gelini türbeye götüren dindar kesim örneğinde sunulmuştur. Bu mesaj aynı zamanda bilim-din çatışması olup kadın doktor-erkek doktor ikiliği üzerinden pekiştirilmiştir. Seküler kesim doktorun erkeği kadını olmayacağını, aslolanın doktorların uzmanlıkları ve eğitimleri olduğunu düşünürken, dindar kesimin kadın doktor ısrarının gerici ve yobaz bir düşünce olduğu vurgulanmıştır. Kadın konusu başlı başına dizinin temel argümanlarından ve gerilim alanlarından biridir. Seküler kadınlar özgür, erkeklerin denetiminden beri, eğitimli ve kendi kararlarını alabilen kadınlar olup akşam veya gündüz fark etmezsiniz dışarı çıkabilmektedir. Dindar kadın ise halen erkeğin güdümündedir ve özgürlük-

leri, karar alma süreçleri kısıtlıdır. Dahası kadına karşı şiddet konusunda da seküler kesimin duyarlı ve bilinç sahibi olduğu, dindar kesimin ise sabrı ve itaati öğütlediği seyirciye aktarılmıştır.

Seküler ve dindar kimliklerin kendilerini üretmelerinde mekân konusu da oldukça belirgin biçimde işlenmiştir. Örneğin Etiler semti seküler kesime, Fatih semti ise dindar kesime atfedilmiştir. Dahası seküler kesim kendini oteller, plajlar, alışveriş merkezleri, eğlence merkezleri veya lüks markalara ait işyerlerinin sahibi olarak görmekte ve bu mekânların dindarlar tarafından işgal edildiğini düşünmektedir. Bu durum dizide seküler rollerin ifadelerine açıkça yansımıştır. Mekân seçimlerinde ev dekorları da belirgin bazı ayrımları içinde barındırmaktadır. Avangart, gösterişli ve varaklı mobilya stili dindar kesime, modern, uçarı ve aykırı mimari tarzlar seküler kesime hasredilmiştir. İşyerinde ise her iki kesimin de modern mimariyi tercih etmesine karşın, dindar kesime ait işyeri imgelerinde de şatafat ve gösteriş dikkat çekmektedir. Bu durumu dizide MÜSİAD üyesi olduğunu belirten dindar iş adamı karakteri üzerinden açıklamak mümkündür. Dindar burjuva hem halkın yerel değerlerine sahiptir hem de kanaat ve tevazu gibi söylemleri bir kenara bırakarak, seküler biçimde yaşam tarzını dönüştürmüş, dahası Müslümanın her şeyin en iyisine sahip olması gerektiği söylemini benimsemiştir. Dizi filmde de bu vurgu seyirciye aktarılmıştır. İşyeri dekorlarında dikkat çeken bir diğer ayrıntı, Atatürk portresinin sekülerlere, Türk bayrağının ise dindarlara tahsis edildiği mesajı ile işlenmiştir.

Akışkan dindar karakterler olarak tasavvur edilen ara form dindarlar ise her iki kimliğin de gündelik pratiklerini, yerine ve duruma göre kullanmaktadır. Akışkan dindar kimlikler dünyanın, bilimin, aklın ve tüketim toplumunun her türlü nimetinden faydalanmaktadır. Onlar gündelik dil seçimi, eylemler, mekân tercihleri ya da giyim tercihlerinde artık ne seküler ne de dindar kimliklerin yanında eğreti duruyorlar.

Bugünün dünyası ulus, sosyal yapı, toplumsal kurumlar ya da dindarlık gibi olgularla açıklanamayacak kadar karmaşık görünüyor. Artık ulus aşırı etkileşimlerin, teknolojik gelişmelerin, bilişim ağlarının, göçlerin, tüketim pratiklerinin ulus aşırı kimlikler yaratığına şahitlik ediyoruz. Bu durum, katı eylem, düşünce ve ilişki kalıpları yerine akışkan bağların almasını beraberinde getiriyor. Akışkanlık söz konusu yeni ilişkiler ağını anlamada oldukça işlevsel görünüyor. Dindarlık/dindarlar da dünyayı kat eden ilişkiler ağından beri değiller ve düşünce, saik ve eylemliliklerinin yanı sıra kimlik belirlenimlerini yeniden dizayn ediyorlar.

Dindarlar artık kimliklerini daha az dini öğretiler üzerinden üretiyor ve sekülerlikle aralarına daha az mesafe koyuyorlar. Tiyatro, bale, defile veya opera gibi seküler kesime atfedilen etkinliklerde görünen, rock konserlerinde ön sırada boy gösteren, Nişantaşı'nda yemek yiyip Etiler'de kahve içen, estetik yaptıran, bir araba parasına helal tatil yapan ve tüketimle arasındaki mesafeyi neredeyse kapatan bir modelle karşı karşıya olduğumuz bir gerçek. Yüzeysel, ılıman, geçişken, akışkan ya da ortada dindarlar, adı her ne olursa olsun yeni bir dindar kimlikten söz ediyoruz. Bu bağlamda senarist, gündelik hayattaki bu dönüşüm sayesinde, dindarlıkla sekülerliğin çelişmeyeceği bir hayat tarzının imkânını seyirciye aktarmaktadır. Dahası seyirciye bunun “ideal tip dindar” veya “ideal tip dindarlık” olduğu mesajı oldukça net biçimde verilmektedir.

Kaynakça | References

- Atay, Tayfun. *Din Hayattan Çıkar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Bauman, Zygmunt. *Bireyselleşmiş Toplum*, çev. Yavuz Alogan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.
- Berger, Peter Ludwig. “Dinin Krizinden Sekülerizmin Krizine” *Sekülerizm Sorgulanıyor*. der. Ali Köse. 75-93. İstanbul: Ufuk Kitapları, 2002.
- Berkes, Niyazi. *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- Civelek, Melis. Kızılıcık Şerbeti. (Dizi, 2022). <https://www.showtv.com.tr/dizi/tum-bolumler/kizilik-serbeti-sezon-1-bolum-24-izle/108922>
- Fairclough, Norman. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study Of Language*. New York: Longman, 1995.
- Fairclough, Norman. *Language and Power*. London: Longman, 2001.
- Göle, Nilüfer. *Melez Desenler İslam ve Modernlik Üzerine*. İstanbul: Metis Yayınları, 2004.
- Göle, Nilüfer. *Modern Mahrem*. İstanbul: Metis Yayınları, 2010.
- Göle Nilüfer. *Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar*. çev. Erkal Ünal. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Gencer, Mustafa. “Osmanlı-Türk Modernleşme Sürecinde Kültür, Din ve Siyaset İlişkileri”. *Turkish Studies* 3/2 (2008), 354-369. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.302>
- Karakaş, Mehmet. “Türkiye’nin Kimlikler Siyaseti ve Sosyolojisi”. *Akademik İncelemeler Dergisi* 8/2 (2013), 1-44.
- Keyman, Fuat. “Türkiye’de Laiklik Sorununu Düşünmek: Modernite, Sekülerleşme, Demokratikleşme”. *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat*. ed. Adnan Küçük- Selahattin Bakan- Ahmet Karadağ. Cilt 2. İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2005.
- Kierkegaard, Soren. *The Present Age And Two Minor Ethico-Religious Treatises*, trans. Alexander Dru- Walter Lowrie. London: Oxford University, 1940.
- Köse, Ali. “XXI. Yüzyıl Türkiye’sinde Gelenekle Modernite Arasında Din Algıları ve Dindarlık Form- ları: Sosyolojik Bir Bakış”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2015), 5-27. <https://doi.org/10.15370/muifd.28848>
- Macit, Mustafa. “Laiklikle İlgili Sosyal Temsillerin Yeniden Üretimi ve Medya”. *Ekev Akademi Dergisi* 14/44 (2010), 19-36.
- Mardin, Şerif. *Türkiye’de Din ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.
- Mustafa, Tekin. “Batı’da Sekülerlik ve Türkiye Müslümanlığının Seküler İçerimleri”. *İnsan ve Toplum* 2/4 (2012), 181-204.
- Özbolet, Abdullah. “Postmodern Dünyada Din: Yaygınlaşan Dinsellik, Yüzeyselleşen Dindarlık”. *Journal of Islamic Research* 28/3 (2017), 265-278.
- Özel, Cemal. “Seküler Zihin, Devlet ve Dini Gruplar: Seküler Kesimin Dini Grup Algısı Üzerine Bir Araştırma”. *Toplum Bilimleri Dergisi* 8/16 (2014), 7-27.
- Subaşı, Necdet. “Gündelik Hayat ve Laiklik Pratikleri”. <http://www.necdetsubasi.com>
- Taslaman, Caner. *Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de İslam*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2011.
- Ünal, Serdar. *Türkiye’de Seküler ve Dini Hayat Tarzlarına Dayalı Toplumsal ve Siyasal Kutuplaşmaların Gündelik Rutinler ve Etkileşimler Bağlamında Sosyolojik Analizi*. Aydın: Adnan Menderes Üniver- sitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Van Dijk, Teun. A. “Critical Discourse Analysis”. *The Handbook of Discourse Analysis*. ed. Deborah Schiffrin-Deborah Tannen- Heidi H. Hamilton. 352-371. Oxford: Blackwell Publishers, 2003.
- Van Dijk, Teun. A. “Semantics of a Press Panic”. *European Journal of Communication* 3/16 (1988), 7-187.
- Yangın, Balcı, Hatice. *Gebelikte Cinsel Davranışların Belirlenmesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sağ- lık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.